

اطلاع‌شناسی

نوشته دکتر عباس حُرّی^۲

علم اطلاع‌رسانی^۳، طبق تعریف، علمی است که به بررسی مسایل مربوط به گردآوری، ذخیره و بازیابی، و توزیع و اشاعه اطلاعات می‌پردازد. علم اطلاع‌رسانی نظیر هر علم دیگری دارای درونمایه و موضوع مشخصی است که به دلیل همین درونمایه از سایر علوم متمایز می‌گردد و مرزها و داد و ستدهای آن با حوزه‌های دیگر نیز روشن می‌شود. این درونمایه در معنای عام آن «اطلاع» یا «اطلاعات» است؛ هم‌چنان‌که «جامعه» موضوع علم جامعه‌شناسی و «روان» موضوع علم روانشناسی، و «زبان» موضوع علم زبان‌شناسی است. بدیهی است که هیچ‌یک از این حوزه‌ها نمی‌تواند بدون شناخت و تعریف چارچوب موضوع و درونمایه آن علم به توجیه روشها و رویه‌ها، اسباب و ابزارها، و اهداف و غایتهایی که در آن علم مطمح نظر است بپردازد.

عنصری که در فرایند گردآوری، ذخیره و بازیابی، و توزیع و اشاعه مورد اشاره در تعریف علم اطلاع‌رسانی پیوسته حضور دارد «اطلاعات» است؛ و تا زمانی که اطلاعات به عنوان دمتمایه این فرایند روشن نباشد، آنچه

1. Informology

۲. معاون پژوهشی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

3. Information Science

صورت می‌گیرد از انضباط علمی لازم برخوردار نخواهد بود و کم و کیف کار هیچ‌یک از این مراحل را نیز نمی‌توان ارزشیابی کرد.

بنابراین، لازم است که اطلاعات هم از لحاظ ساختار و هم از نظر مفهوم شناخته و تبیین شود. شناخت «اطلاعات» و تعیین چارچوب و تشخیص ابعاد و وجوه آن خود مبحث مستقلی است که، در این یادداشت، «اطلاع‌شناسی»^۴ (انفورمولوژی) نامیده شده است و به نظر می‌رسد که می‌توان از آن به عنوان مبحثی بنیانی در علم اطلاع‌رسانی یاد کرد.

آنچه ذیل این مبحث قابل طرح است به صورت سرفصلهای زیر پیش‌بینی می‌شود: تبیین اطلاعات، تعریف اطلاع‌شناسی، تفاوت و رابطه آن با داده‌شناسی^۵ و معرفت (دانش) شناسی^۶، جریان اطلاعات (فردی و جمعی)، نظریه‌های مربوط به اطلاعات (در حوزه‌های دیگری چون زبان‌شناسی، ریاضیات، ارتباطات، و جز آن)، اندازه‌گیری اطلاعات، مجراهای انتقال و مبادله اطلاعات، محملهای مختلف اطلاعاتی، و...

همان‌گونه که از سرفصلهای پیش‌بینی شده برای این مبحث برمی‌آید، رابطه مفهومی اطلاع‌شناسی با علم اطلاع‌رسانی، و نیز با مفاهیم آشنایی چون نظریه اطلاعات، جریان اطلاعات، و سایر سرفصلهای سابق الذکر، برخی از نوع سلسله‌مراتبی و بعضی از نوع وابسته است، و اگر بخواهیم تصویری از این روابط ترسیم کنیم مسامحتاً چنین خواهد بود:

Information Science

Informology

Information Measurement

Information Flow

علم اطلاع‌رسانی

اطلاع‌شناسی (انفورمولوژی)

اندازه‌گیری اطلاعات

جریان اطلاعات

۴ و ۵. اطلاع‌شناسی (Informology) و داده‌شناسی (Datalogy) دو اصطلاح ابداعی نگارنده است.

Information Theories	نظریه‌های اطلاعات
RT. Datalogy	ا.و. داده شناسی
Epistemology	معرفت(دانش)شناسی
.....
Information Dissemination	اشاعه اطلاعات
.....
Information Processing	پردازش اطلاعات

(چون در این تصویر هدف نشان دادن رابطه چند مفهوم مشخص بوده از درج و ذکر سایر اصطلاحات پرهیز شده است).

همبستگی اطلاع‌شناسی با داده شناسی و معرفت شناسی را، که در شمای ترسیم شده فوق به آن اشاره رفته است، می‌توان چنین تبیین کرد که داده‌شناسی عنصری به نام «داده» را مورد مطالعه قرار می‌دهد؛ و اطلاع‌شناسی روند بسیار با اهمیت شکل‌گیری اطلاع و چگونگی تبدیل و تبدل «داده» به «اطلاع» و نیز «دانش» را مطالعه می‌کند. چنین فرایندی در برگیرنده مراحل بسیار پیچیده و در عین حال ظریفی است که مطالعه دقیق و مفصلی را می‌طلبد و خود جوهره حوزه اطلاع‌رسانی و محور کار اطلاع‌رسانان است.

بنابراین، اطلاع شناسی مبحث مستقلی است که نه با علم اطلاع‌رسانی مترادف مفهومی دارد و نه با نظریه‌های مربوط به اطلاعات و سایر سرفصلها، بلکه زیرمجموعه اولی و فرا مجموعه دومی است؛ و لذا جادارد که به عنوان درسی مستقل در سطوح کارشناسی ارشد و دکتری رشته اطلاع‌رسانی در دانشگاهها منظور شود.